

Spirit of Bosnia / Duh Bosne

An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

Koračaj: Eseji o građanskoj hrabrosti

Various Authors

PRE ČITANJA - Svetlana Broz

Juče je istorija, sutra je misterija, danas je poklon.

Anonymous

Budi promena koju želiš videti u svetu.

Mahatma Gandhi

Škole građanske hrabrosti, koje je NVO GARIWO organizovao uz pomoć i podršku Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (DEZA) i Ambasade Kraljevine Norveške, za 218 mladih između 15 i 25 godina u toku leta 2006., iznedrile su ovu knjigu odabranih razmišljanja učesnika koji su umeli da artikulišu svoje strepnje, strahove, nedoumice, vapaje, nadanja, želje, potrebe, ali i stavove.

Komisijски odabrani eseji obrađeni su tako da istovremeno čuvaju svaku misao i poruku autora i predstavljaju stilski ujednačene celine radi lakšeg čitanja. Prvi čitaoci, pa i kritičari ove knjige, biće upravo njeni koautori.

Papiri rukopisa ovih eseja izgledali su slabašno i ne jako površnom posmatraču, a znalcu su nagoveštavali snažne poruke mladosti koja zna ili je saznala šta hoće, a možda i važnije od toga – ono što neće. Koračaj predstavlja poruke i stavove mladih zapadnog Balkana. Vi, koji ste saznali – učite one koji još ne znaju; vi, koji ne znate – tražite one koji znaju, a svi zajedno pozovite svoje oficijelne učitelje, nastavnike i profesore da uče sa vama i od vas.

Živite u društvu u kojem, da biste znali šta hoćete, prvo morate definisati i jasno reći šta ne želite. Tek kada formulišete to nepristajanje, možete tražiti načine kako ga ispoljiti. Svaki vaš otpor aktivno je povezan s građanskom hrabrošću, jer autoriteti koji vas primoravaju na pristajanje neće ga mirno posmatrati. Zato, da biste iskazali revolt i rekli dosta, morate trenirati sopstvenu građansku hrabrost. Prve korake već ste savladali kroz javna predavanja i Škole o građanskoj hrabrosti. Sledeći korak je praktična izvedba onoga što ste naučili. Latinska izreka: *repetitio mater studiorum est* (ponavljanje je majka učenja) važi i ovde.

Zapamtite: svaki put kada dobijete bitku protiv negativnog autoriteta, shvatićete da je i on ili ona samo ljudsko biće kao i vi, čak ranjivije nego vi, jer nije u pravu. Vaši argumenti su istina i pravdoljubivost, a njihov argument je samo sila, koja i nije tako silna kakvom je predstavljaju. I zato se ne plašite onih koji zaziru i zavise od vas. Davno su mudraci rekli da um caruje a snaga klade valja. Ne dozvolite da, s pameću koju imate, postanete klade!

Ovom knjigom pokazali ste da se ne bojite reći ono što mislite; sada bi trebalo da dokažete da vas ne plaši poziv vaše drugarice: Neću više da živim lažno! Neću više, a i ne mogu! Dosta je... I hoću za to da se borim! I boriću se... Ali ne mogu sama... Potreban mi je prijatelj...I ti si mi potreban! I tvoj drug mi je potreban! Iskoristi svoje pravo i suprotstavi se! Imaj petlju! Neka horizont bude premalen za tvoje snove! Počni spremati prtljag već sada, s druge strane vrata mnogo toga te čeka! Koračaj... Koračaj...

Imate li pravo da se ne odazovete?

Novembar 2006 - Sarajevo

I, NE STAVLJAJTE MI ETIKETU JER SAM PO NACIONALNOSTI ČOVJEK - Marija Vranić

Trudite se da uvijek budete čisti i jasni, jer ste vi prozor kroz koji gledate u svijet.

Dž. B. Šo

Čovjek je stvoren slobodan i jeste slobodan, pa makar bio i u lancima rođen.

J.F.Šiler

Ja sam Marija Vranić i ne želim da nosim ni jednu etiketu! Ne želim da se odmah pitate koje sam nacionalnosti i vjere, jer zašto je to uopšte važno?

Ja sam po nacionalnosti čovjek, jer ne priznajem podjele, izmišljene granice, ne priznajem "zatvore" u koje nas stavljaju, dijeleći nas prema mjestu u kojem smo rođeni, dijalektu kojim govorimo, prema imenu i prezimenu koje nosimo, prema Bogu u kojeg vjerujemo...

Zašto dijeliti nešto što je isto? Zašto čovjeku stavljati etiketu kad on ima dušu, srce, razum? Ko je sve to izmislio?

Pitam se to često i uvijek dođem do sličnog odgovora - izmislio je to isti čovjek, samo čovjek bez duše, sa zatrovanim srcem i poremećenim razumom.

To je moje mišljenje, a vi, ako imate hrabrosti da se zapitate isto, ako imate otvorenu dušu, srce puno ljubavi, glavu kojom sami razmišljate, doći ćete do istog ili sličnog odgovora.

Da, za sve je potrebna građanska hrabrost; hrabrost da budemo svoji, a ne pijuni u nečijim rukama koje su, često, ruke zla.

Trebalo bi da živimo život pun ljubavi, razumijevanja, dobrote, jer samo ćemo tako biti srećni.

šta je čovjek bez sreće? Po mom mišljenju, to je jadnik ispunjen mržnjom, bijesom i egoizmom, koji ne živi za život, već za smrt. Ne smijemo dopustiti da takvi ljudi vladaju nama, da nas svrstavaju u svoje redove, da nam stavljaju etikete, da nas žigošu kao stoku. Moramo imati građanske hrabrosti da kažemo i da svojim djelima pokažemo da je naša duša otvorena, srce puno ljubavi, a glava razumna.

Bićemo srećni, jer ćemo znati ko smo. Znaćemo da smo ljudi i nećemo se ustručavati da to kažemo i pokažemo.

Drago mi je što smo se upoznali!

Molim vas, NE STAVLJAJTE MI ETIKETU!

Srbac

II. ZA NAUK - Bojan Ilić

Nikad i ništa ne izaziva veću pobunu od nepravde. Sva druga zla koja trpimo nisu ništa prema ovom.

I. Kant

Osveta je uvijek uživanje sitne i slabe duše.

Latinska izreka

Pedagogija je nauka pomoću koje i bez koje čovjek ostaje onakav kakav je.

Dž. Geršvin

U školi je, inače, sve bilo super. Odnos sa profesorima bio je veoma dobar i rijetko je dolazilo do sukoba između učenika i profesora. Najbolji i najzanimljiviji, bio nam je profesor biologije, koji je uživao veliko poštovanje učenika. Nažalost, desilo se nešto što niko nije želio. Naime, upravo naš omiljeni profesor sapleo se na stepenicama, pao i slomio nogu. Za nas je to značilo da ga neće biti na nastavi mjesec dana i da će ga neko drugi morati mijenjati. Ta zamjena, kako će se kasnije ispostaviti, imala je dvije strane, dobru i lošu.

Naš profesor je otišao na bolovanje, a novi je stigao. Inače, kod "starog" profesora uvijek je vladala opuštena atmosfera na nastavi, i nikad nije dolazilo do dominacije na nacionalnoj osnovi. Mi smo, naviknuti na opuštenost i prava na času, odmah bili izbačeni sa časa, a sa nama često i jedan momak muslimanske nacionalnosti, ni kriv ni dužan.

Kasnije se dešavalo, da kada smo stvarno i bili krivi, samo je on bivao izbačen sa časa, i veoma često izvođen pred tablu i dobijao jedinicu. Mi nismo reagovali, bili smo samo

nijemi posmatrači. Inače, po školi je počela kružiti priča da onaj ko mu se suprotstavi, prođe veoma loše, i gotovo sigurno propada iz njegovog predmeta. Čak i ako naučiš sve, postavi ti pitanje na koje samo on zna odgovor. Upravo zbog toga niko nije imao petlju da mu se suprotstavi i kaže “dosta više”.

Stvar je postala veoma ozbiljna, jer momak je skoro pao iz njegovog predmeta, bio pred isključenjem iz škole zbog neopravdanih izostanaka, koje je uglavnom dobijao zahvaljujući profesoru biologije.

I onda je odjednom počela da se budi ideja da se konačno suprotstavimo takvoj diskriminaciji. Znao sam samo da pojedinac gotovo ništa ne može sam da uradi, i da je najbolje da svi zajedno, cijeli razred, udruži snage i suprotstavi se profesoru - nacionalisti.

Sve smo dobro smislili i organizovali, i konačno stupili u akciju. Naredni put, kada je profesor uradio istu stvar, tj. nedužnog mladića ponovo izveo pred tablu samo zato što je druge nacionalnosti, ustajali smo jedan po jedan i govorili: “Dosta je, ne možete to da radite!” Govorio je: “Mogu, mogu, sve ću da vas poobaram, izdajnici jedni, branite Muslimana!” Nismo odustajali sve dok polupijani, nacionalistički ostrašćen profesor nije završio u zatvoru.

Ono što je najgore, i zbog čega smo se stidjeli, bilo je to što je naš drug morao pretrpjeti ogromnu nepravdu, dok smo mi, uopšte, počeli o tome razmišljati, a zatim reagovati i promijeniti stvari. Bila nam je to lekcija za ubuduće, da na vrijeme reagujemo i imamo petlju suprotstaviti se svim lošim pojavama a i ljudima.

Srebrenica

III. NAŠA MALENA - Alma Lišić

Budi gospodar svoje volje, a sluga svoje savjesti.
Demosten

Svi ideali ovog svijeta ne vrijede suze jednog djeteta.
F. M. Dostojevski

Moj život, prošlost, sadašnjost i budućnost obilježeni su sjetom i strahom, a dubok i bolan trag ostao je u mojoj duši.

Bila sam dijete rata, tako nazivaju moju generaciju, djecu koja su isuviše rano upoznata sa zlom koje se nadvilo nad našom voljenom domovinom. Kada je trebalo da bezuslovno uživam, bila sam vezana za četiri hladna zida podruma, po kojem pamtim svoje djetinjstvo, a sve zbog golog preživljavanja. Pitam se, ko je sebi uzeo za pravo da sruši moje snove? Da provodim djetinjstvo u tami i strahu, ne znajući da li će se babo vratiti ili neće, umjesto da se igram.

Sjećam se jednog hladnog jutra. Moja mama se, otprativši babu na liniju, obukla i zaputila u selo gdje je živjela moja nana, da bi nam donijela nešto da ručamo. Gledala

sam je kako odlazi, znajući da je umorna od svega, ali ipak je bila spremna žrtvovati i život da bi imali šta jesti. Sati su prolazili, povirivala sam ne bih li ugledala njeno lice, samo da se uvjerim da je dobro.

- Bože, gdje je? - čula sam oca kako govori. Granate su padale i ja sam molila Boga da je nijedna ne ozlijedi.

- Evo je! - začula sam oca, istrčala napolje i konačno vidjela drago lice svoje majke. Ali, nešto nam je svima bilo nejasno. U rukama je nosila djevojčicu koja nas je zbunjeno gledala. Ušavši u podrum, babo ju je upitao: "Šta je to? Čije je to dijete?"

Skupila je hrabrost i objasnila nam kako ju je našla ispred zapaljene kuće ljudi koji su nekad bili naše komšije, a kasnije su, preko noći, postali četnici. Muslimani su joj ubili roditelje i moja mama nije mogla da je prepusti sudbini, te da tako mala, stara godinu dana, umre ispred zapaljene kuće. Svi smo je blijedo gledali, a djevojčica, Slavica, izgledala je jako iscrpljena dok nas je nepoznate gledala svojim plavim okicama. Babo je bio bijesan, govorio je:

- Kako si mogla spasiti četničko dijete? Ubili su ti brata, oca, majku, možda će ti i djecu ubiti!

Sjećam se maminog odgovora koji mi i danas odzvanja u ušima:

- Ona nije kriva nizašta, što jedemo mi, ješće i ona. Ja nisam kamenog srca, nisam je mogla ostaviti.

Na tome je i ostalo i niko joj više nije prigovorio. Čak smo svi zavoljeli Slavicu, pa i moj otac koji je imao toliko predrasuda. Dani su prolazili, a Slavicu niko nije tražio. Zbližile smo se, ja sam joj bila starija sestra. Svi seljani su osuđivali moju majku, ali ona je ustrajala u tome što je učinila i pokazala svima kako je ona, zapravo, velika ŽENA koja ima hrabrosti.

Slavici je bilo lijepo s nama. Pružili smo joj sve što jedna obitelj može pružiti. Ona se u potpunosti privikla na život s nama. Nitko je nije tražio; ili nije imao tko, ili, pak, nisu smjeli. Živjela je s nama punih šest godina, do 12. februara 1999., kada su je uzeli njen amidža i strina. Bilo nam je jako teško kad je odlazila, a znam i vidjela sam koliko je i njoj bilo žao. No, zakon kaže "svako ide svome", iako smo mi osjećali da je naša, jer ona je bila dio nas.

Svakog drugog vikenda dolazi k nama u posjetu naša Malena, kako smo je zvali. Srušili smo barijere nacionalnosti i prekoračili branu koju su nam postavili "vladari". Moja je majka preživjela mnogo posljedica, ali smo znali da je ona simbol građanske hrabrosti i ljudskosti i da joj mnogi zavide na tome. Slavica kaže da će joj cijelog život biti zahvalna, a ja ću uvijek biti zahvalna Bogu što mi je dao takvu majku od koje učim kako bi trebalo živjeti.

Zavidovići

IV. SLAP - Tamara Cvetković

Ljude treba učiti, jer je razum jedini izvor istine i ujedno put ka savršenstvu, slobodi i najvećoj sreći. - Spinoza

Strah je glavni izvor predrasuda, i jedan od glavnih izvora okrutnosti. - B. Rasel

Kada sam čula da dolazim u Sarajevo, tačnije na Igman, osetila sam neopisivu sreću jer volim da putujem, a i od malena slušam priče roditelja koji su tu radili pre rata. Ali, sledećeg trenutka potpuni mrak prekrpio je moje misli. Te misli ili pozornicu života odavno je ostavio bez reflektora jedan period, ne mogu da kažem mog života, ali svakako period koji je kao žig utisnut u moju svest. Znete i sami da monotona svakodnevnica dosta dobro ume da maskira ono što nosite u sebi ili tačnije ono što morate nositi kada vam taj teret nameće društvo, mediji, pa čak i porodica.

To je isti onaj teret koji nose i nevina deca, obučena u vojnike, kada stoje pored sanduka pokojnog predsednika države koja ne postoji. Zbunjeni, bez izbora, kisnu i slušaju usklrike ogorčenih, oholih i mržnjom zatrovanih ljudi.

No, to nije dovoljno, jer današnja omladina sve što nije silikon ili vulgarno i ne gleda na televiziji, pa tako ne može da nauči ono što, u suštini, nosi u genima, a to je žaljenje... Nažalost, ono danas što osećaju je - samosažaljenje. Svi su vaspitani da misle da im je najteže i najgore, a toliko su slepi za svet oko sebe da ne primećuju činjenicu da ukoliko doprinesu sreći drugih, izgrađuju, ustvari, sopstvenu ličnost i dodaju malu ali značajnu kap slapu, jer da nije kapi ne bi bilo ni slapa.

A mi, na ovom seminaru, ne činimo slap, ovo je more, harmonično, beskrajno i svemoguće.

Došla sam s predrasudama i strahom od etničke i verske diskriminacije, a odlazim sa pedeset novih života u svom, i nezamenljivim iskustvom i jasnom porukom: "Imaj petlju za nove stvari..." Svaki put kada duva ledeni vetar sa Igmana, setim se u kakvu ustajalu sredinu treba da se vratim, u mrtvo more u kojem najgora predrasuda pobeđuje, ako ne talasaš. Ali, naučila sam od predavača, a i od ostalih ljudi ovde - da skupim svu svoju hrabrost i da se borim za svoja uverenja....

Kragujevac

V. AKO JE NE IZBACIŠ NA VRIJEME - Jasmin Alić

Ime nije važno! Cvijeće koje nazivamo ružom svakom bi mirisalo i kada bi ga drugačije zvali. - V. Šekspir

Mržnja je, s intelektualnog stanovišta, vječita negacija, a posmatrana s gledišta osjećanja, mržnja je oblik atrofije koja ubija sve osim same sebe. - O. Vajld

Živim u Evropi. Živim na Balkanu. Živim u zemlji Bosni i Hercegovini. Živim u entitetu koji se zove Federacija. Živim u Tuzlanskom kantonu. Živim u Tuzli. Musliman sam. Ali, šta vama ovo vrijedi kada ne znate kakav sam čovjek, ili da li sam uopšte čovjek.

Kada je počeo rat, imao sam samo pet godina. Bio sam neko ko nije znao ni ko je Srbin, Hrvat ili Musliman. Bio sam neko ko nije pravio razlike i nije znao da pravi razlike. Bio sam dijete.

Ništa nisam znao o tome, ali su me učili. Učili te ljudi, učila te situacija. Uče te u kući, uče te u školi, uče te svugdje gdje dođeš. Na kraju, uče te slike sa TV ekrana, uče te oni koji dižu ruku na čovjeka, na čovječanstvo. Uče te oni koji nisu ni sami svjesni šta te uče. I na kraju, zašto i zbog čega?

Hiljadu pitanja, a nigdje odgovora. Opet, kao i uvijek, samo stradaju obični ljudi. Stradaše moji vršnjaci. Strada moja generacija i na hiljade sličnih. Strada Balkan. Strada mjesto sa kojeg sve počinje, na kojem se sve dešava i kojem se sve vraća.

Jadan li ti je taj Balkan! Imam osjećaj da svako zlo postoji zbog njega. Mi zlo ne možemo iskorijeniti. Ne možemo ga ni imenovati. Zlo je nešto što se ne imenuje, ali se ipak desi. Zlo je takvo.

I šta naučiti iz svega? Naučiti da zlo ne kreće od naroda, već od pojedinaca. Taj pojedinac je truhla jabuka u košari prepunoj voća. Ako je na vrijeme ne izbaciš, zatrovaće i ostale. Tako se nešto desilo i nama, narodima Bosne i Hercegovine. U svim narodima postoje takve jabuke. Ovi prije nas nisu iskorijenili to truhlo voće, nisu iskorijenili zlo.

Ja se nadam, ja to želim, i ja znam da će iz ovih škola krenuti lijek za ono čemu ga oni ne nalaze.

Tuzla

VI. TOG LJETA SMO SE SVI MI VOLJELI - Dino Jazvin

Ljubav je najstariji, najnoviji, jedini svjetski događaj. – F. Rukert

Neka blagost pobijedi ljutnju, neka dobro savlada zlo, neka pohlepnog posrame darovi, neka lažljivca pobijedi istina, o, neka mržnji putem ljubavi dođe kraj. – Buda

Zovem se Dino Jazvin, iz Sarajeva sam. Rođen sam 1985. i najljepše doba u životu sam proveo u ratu. Patnja, bol i mržnja koju sam doživio u djetinjstvu se ne može opisati, ali ja u ovom trenutku, dok pišem ovaj esej, ne razmišljam o ružnim stvarima koje su se desile mladim ljudima u prohujalom užasu, naprotiv, pun sam ljubavi, i ta se ljubav ne može opisati.

Ljeto je 2006., i pitam se, dešava li se ovo ili samo sanjam. Svi smo skupa kao nekad, čak mi se čini da se više volimo i cijenimo nego prije. Emocije su me preplavile. Dok

ovo pišem, suze mi same teku i razmišljam – o, Bože, zar ja, muško, da plačem, da mržnju koju su mi drugi nametali o ljudima koji su isti kao ja, pretvaram u veliku ljubav.

Neću da mrzim, neću da slušam starije koji me pogrešno uče. Hoću da volim sve ljude! Zašto da mrzim osobu koja se drugačije zove i koja mi nije ništa učinila? Ne! Neću da je mrzim, hoću da je volim, i ona će, sigurno, voljeti mene.

Ne ide mi se u stvarnost gdje se neki ljudi mrže, ali moram ići da ispravim pogrešne stavove starijih ljudi. Dovoljno sam naučio, za kratko vrijeme, i hrabar sam čovjek. Sad idem uzdignute glave među ljude, da im kažem kako se može voljeti i biti voljen, i neka više ne griješe. Želim im reći da se probude iz zimskog sna i da u napad protiv zla krenemo zajedno.

Kad se vratim kući, pričat ću svima da dobrih ljudi ima i da su oni uvijek spremni boriti se za naše bolje sutra.

I zato, prijatelji moji, dajte da se borimo skupa i složno, da živimo i da se volimo! Oče, majko, neću da vas slušam, hoću da imam lijepu budućnost i puno prijatelja.

Sarajevo

VII. SAČUVAĆEMO VJEKOVNU HARMONIJU - Vanja Šikman

Nijedna se zemlja nikad nije uzdigla, a da nije bila pročišćena u ognju patnji. – M. Gandi

Demokratiji su potrebne vođe, a ne gospodari. – T. G. Masarik

Od nastanka ljudske vrste, vijekovima, pa do dan-danas, u svijetu se gomilalo zlo. Kakvo je danas stanje na ovoj našoj planeti, govori nam veliki broj ratova, mržnja maksimalnog intenziteta među ljudima i činjenica da je skoro svaki drugi čovjek izgubio dio svoje ljudskosti.

Nekada blažen, razuman, savršen čovjek, transformisao se u monstruma kod koga svaki izdisaj smrdi na kukavičluk, i u čijim se očima ogleda mržnja prema svakom ljudskom stvoru, pa i prema samom sebi.

Slika ovakvog svijeta asocira na Danteov pakao, u kojem svi nose manje ili veće zlo u sebi. Iz te mračne rupe naizgled nema izlaza, a mali broj ljudi koji se uspio koliko-toliko sačuvati od lavine zla, pomalo gubi nadu da će ih nekad, negdje, obasjati tračak svjetlosti.

Tih ljudi, koji još vjeruju u dobro, ima širom svijeta, pa i u našoj maloj, ali veoma posebnoj zemlji, Bosni i Hercegovini.

Ova specifična državica “čuva” u sebi, već dugi niz vijekova, sve nacije, kulture, običaje, religije. Međutim, zbog zla i zavisti koji se javljaju kod nekih ljudi, ni ovdje, nažalost, ne vlada harmonija, što su pokazali krvavi ratovi vođeni na Balkanu prije

samo desetak godina.

No, tu smo mi, mladi, koji ćemo se potruditi da to promijenimo. Spremni smo da se oslobodimo predrasuda o našim sugrađanima drugih nacionalnosti, koje su u nas, sasvim pogrešno, usađivali naši roditelji, bake i djedovi.

Spremni smo da budemo hrabri i da se suprotstavimo onima koji narušavaju harmoniju, koja je prijeko potrebna da bi država napredovala, a i da bismo, napokon, svi zajedno, uživali u miru.

A da naučimo kako imati petlju da se suprotstavimo zlu, kako da se izborimo za željeni mir, pomoći će nam "stariji" ljudi dobre volje, koji su tu radi nas. Naime, oni su se okupili na jednom mjestu, članovi su nevladine organizacije GARIWO, i osnovali su Školu građanske hrabrosti.

Škola je okupila srednjoškolce i studente iz cijele regije, i u predivnom ambijentu bosanske planine Igman, doprinijela upoznavanju i zbližavanju mladih, razvijanju osjećaja poštovanja i uvažavanja drugih i nas samih, te razvijanju svijesti o mogućnosti izbora između dobra i zla. Vidjeli smo i čuli brojne primjere građanske hrabrosti, koji su nas inspirisali da složno gradimo mir i sretniju budućnost na ovim prostorima.

Na kraju, ostalo je još samo da zahvalim svima koji su učestvovali u ovom posebnom vidu edukacije, i na sedam divnih dana provedenih sa izuzetnim ljudima.

Obećavam da ću opravdati povjerenje koje mi je ukazano pozivom da prisustvujem i budem član ove sedmodnevne škole.

Mrkonjić Grad

Tekst iz knjige KORAČAJ: Eseji o građanskoj hrabrosti koju je priredila Dževdana Jašarević, s predgovorom Svetlane Broz.

Izdavač GARIWO Sarajevo, 2006, edicija Pitanje svih pitanja - © 2007 Dževdana Jašarević i GARIWO Sarajevo

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.